

ХОДЄЄВА Н. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу
факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.122

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.9>

ЗАХИСТ УПОВНОВАЖЕНИМИ НА ТЕ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я

У статті проаналізовано теоретичні аспекти захисту безпосередньо суб'єктивних цивільних прав, визначено їх у межах цивільних відносин із приводу інформації про стан свого здоров'я, в результаті чого отримано більш повну характеристику особливостей реалізації цього права у нормативно закріпленій системі захисту суб'єктивних прав особи.

Визначено порядок захисту, який здійснюється уповноваженими на те державними органами, порушених або оспорюваних суб'єктивних цивільних прав – права на інформацію про стан свого здоров'я. Також визначено способи адміністративного оскарження в Україні (звернення до ліцензійно-акредитаційних органів, до етичних комітетів та страхових медичних організацій) під час вирішення питання щодо недодержання лікарської етики та страхових медичних організацій. Зазначено, що з метою здійснення захисту права на інформацію про стан свого здоров'я шляхом адміністративної форми захисту необхідно знати процедуру оскарження, передбачену Законами України «Про звернення громадян», «Про інформацію», а також відповідні нормативні акти, які передбачають порядок діяльності, повноваження та обов'язки посадових осіб, закладів і органів у сфері охорони здоров'я.

Окрім цього, визначено, що під час оскарження рішень, дій (бездіяльності) посадових осіб та органів охорони здоров'я необхідно оцінювати доцільність оскарження відповідно до структури цих органів, а саме від нижчого до вищого рівня, оскільки у разі подання скарги до вищого органу нерідко трапляються випадки повернення скарги до органу нижчого рівня з резолюцією розібратись у ситуації «на місці» та в подальшому доповісти вищому органу.

Розглянуто у межах юрисдикційної форми захисту права на інформацію про стан свого здоров'я загальний (судовий порядок) і спеціальний (адміністративний) порядок захисту порушеного права та здійснено їх порівняння.

Ключові слова: *право на інформацію, стан здоров'я, захист суб'єктивних цивільних прав, юрисдикційна форма захисту, судовий порядок захисту, адміністративний порядок захисту.*

Khodieieva N. V. Protection of the right to health information by authorized state agencies

The article analyzes the theoretical aspects of protection as directly subjective civil rights, as well as defines them in the context of civil ratio regarding information about the health, as a result, a more complete description of the features of the implementation of this right in the normatively established system of protection subjective rights of the person was obtained. The order of protection which is provided



by the authorized state bodies of the violated or disputed subjective civil rights - the right to the information on the health was defined. The methods of administrative appeal in Ukraine have been identified (appeals to licensing and accreditation authorities to ethics committees and medical insurance organizations) - in resolving the issue of non-compliance of medical ethics) and insurance medical organizations. It is noted that in order to protect the right to information about the health through the administrative form of protection, it is necessary to know the appeal procedure provided by the Laws of Ukraine "About citizens' appeals", "About information", as well as the relevant statutory acts, that provide for the order of activities, powers and responsibilities of officials, institutions and agencies in the field of health care.

It is determined that during the appeal of decisions, actions (inactions) of officials and health care agencies, it is necessary to assess the expediency of the appeal in accordance with the structure of these agencies, and from a lower to a higher level, as in the case of filing a complaint to a higher body, there are often cases of returning the complaint to a lower-level agency with a resolution to "stake it out" and further report to a higher agency.

It is established that police agencies and Office of Public Prosecutor part in the consideration of complaints against decisions, actions (inactions) as officials, as well as institutions and health care agencies in case of violation of the right to information about the health is very big.

The general (judicial) and special (administrative) order of protection of the violated right was considered within the jurisdictional form of protection of the right to information on the health and their comparison were made.

Key words: *right to information, state of health care, protection of subjective civil rights, jurisdictional form of protection, judicial procedure of protection, administrative procedure of protection.*

Вступ. Право на інформацію про стан свого здоров'я, як і будь-яке суб'єктивне право, має реальну цінність лише тоді, якщо у разі порушення його можна захистити. Правовий захист є важливим як у дослідженні права на інформацію про стан свого здоров'я, так і безпосередньо для його реалізації. Акцентуючи на цьому свою увагу, В.П. Грибанов зазначив, що суб'єктивне право, яке надано особі, але не забезпечене від його порушення необхідними засобами захисту, є лише «декларативним правом» [1, с. 153]. Дослідження певних особливостей захисту такого права є вкрай важливим. Окрім цього, нині виникають певні дискусії у зв'язку з тим, що в науці цивільного права не існує єдиного визначення захисту суб'єктивних цивільних прав, яке б задовольняло всіх науковців. У юридичній літературі переважають певні погляди науковців, в яких основний акцент під час розгляду захисту суб'єктивних цивільних прав робиться безпосередньо на його державно-правовому характері, який полягає у відновленні порушеного права, забезпеченні виконання юридичного обов'язку [2, с. 56; 3, с. 9]. Отже, захист розглядається як функція держави, яка за допомогою певних спеціальних заходів спрямована як на припинення конкретних правопорушень, так і на відновлення порушених інтересів або ж забезпечення умов їх задоволення в інших формах.

Як вважав С.С. Алексєєв, захист суб'єктивного цивільного права – це державно-примусова діяльність, спрямована на поновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [4, с. 180]. Тоді виникає запитання про природу права на самозахист та його здійснення, зокрема відібрання медичної книжки в осіб, які не мають права з нею ознайомлюватися. Виважено до цього підійшов Р.Б. Шишка, який зазначив, що захист суб'єктивного цивільного права – це діяльність володільця прав чи уповноважених органів із застосування правоохоронних заходів державно-примусового характеру (заходів відповідальності або заходів захисту), спрямована на визнання або відновлення порушеного суб'єктивного права [5, с. 28].



На протипагу вищезазначеним поглядам науковців існують інші, в яких захист визнається як можливість уповноваженої особи застосувати певні заходи правоохоронного характеру задля поновлення свого порушеного чи оспорюваного права [6 с. 335; 7, с. 409]. Варто погодитися з В.П. Грибановим, що право на захист не обмежується лише застосуванням державою заходів примусового характеру, а пов'язується насамперед із діяльністю самого суб'єкта щодо поновлення порушеного права та припинення дій, що його порушують [1, с. 107].

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення у межах цивільних відносин із приводу інформації про стан свого здоров'я теоретичних аспектів захисту як безпосередньо суб'єктивних цивільних прав, у результаті чого зможемо отримати більш повну характеристику особливостей реалізації цього права у нормативно закріпленій системі захисту суб'єктивних прав особи.

Результати дослідження. Цивільне законодавство України, визначаючи право на захист, не обмежується діяльністю державних або інших уповноважених органів, яка спрямована на застосування засобів примусового впливу до правопорушника, а досить широко регулює відносини самозахисту прав самим потерпілим (ст. 19 ЦК України), які не містять державно-примусового характеру. Також ст. 20 ЦК України передбачено певні особливості здійснення права на захист. Р.Б. Шишка до захисту прав включив форми (юрисдикційну та неюрисдикційну), засоби та способи [8, с. 118].

Загалом можна дійти висновку, що правовий захист не може обмежуватися лише можливістю застосування юридично закріплених захисних механізмів. Особа самостійно наділена правом обирати певні способи захисту відповідно до змісту порушеного права, характеру правопорушення та його наслідків або взагалі відмовитися від застосування засобів захисту.

Отже, *під захистом* права на інформацію про стан свого здоров'я розуміється правомірна реакція на порушення фізичними, юридичними особами, а також суспільством і державою шляхом невизнання або ж оспорювання права на інформацію про стан свого здоров'я з метою припинення порушення, поновлення чи визнання зазначеного права або ж компенсації завданої шкоди правомочній особі.

Так, відповідно до ст. 20 ЦК України, право на захист особа здійснює на свій розсуд, нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цього права. Особа, право на інформацію про стан свого здоров'я якої зазнало посягань, самостійно вирішує, застосовувати чи ні заходи правоохоронного характеру для поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, а також обирає форми та способи його захисту.

Юрисдикційна форма захисту права на інформацію про стан свого здоров'я здійснюється уповноваженими державними органами. Відповідно до ст. 16–18 ЦК України, до них відносять суд, органи державної влади України та Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, нотаріусів. Юрисдикційна форма захисту цивільних прав передбачає: загальний (судовий); спеціальний (адміністративний) порядки захисту суб'єктивних цивільних прав; нотаріальний.

Відповідно до *загальної (судової) форми захисту* право управомоченої особи звернутися до суду за захистом права на інформацію про стан свого здоров'я ґрунтується на положеннях ст. 55 Конституції України, ст. 8 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст. 16 ЦК України, нормах процесуального законодавства (ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України [9], ст. 1 Господарського процесуального кодексу України [10], ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України [11]), які передбачають можливість судового захисту суб'єктивних прав.

Судовий порядок захисту порівняно зі спеціальним (адміністративним) порядком захисту прав та інтересів використовується набагато частіше, оскільки повною мірою здатний гарантувати рівність всіх учасників правовідносин. Цей факт також підтверджується й тим, що відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.



Однак нині тільки незначна кількість фізичних осіб звертається до суду за захистом свого порушеного права на інформацію про стан свого здоров'я. Як зазначив В.Б. Філатов, причиною такої кількості звернень пацієнтів до суду за захистом своїх порушених прав є насамперед недостатня обізнаність у своїх правах та недостатня поінформованість у питаннях їх захисту, а також острах перед можливим розголошенням інформації про діагноз та сумніви у результативності такого звернення [12, с.46]. Цьому нині не сприяють лікарський корпоративізм і недоліки правосуддя.

Така ситуація зумовлена переважністю судів, а також недостатньою кількістю суддів, що мають на належному рівні професійну підготовку у медичному праві. Отже, було б доцільно запровадити в судах окрему спеціалізацію суддів, які б розглядали справи медичного характеру за фактом порушених прав фізичних осіб, щоб уникнути прийняття неправильних рішень із причин недостатньої кваліфікації суддів у медичному праві. Такі судді повинні підвищити кваліфікацію з медичного права та біоетики.

У судовій формі захист права на інформацію про стан свого здоров'я має відбуватися у певному порядку, передбаченому нормами процесуального права.

Особа, яка наділена правом на інформацію про стан свого здоров'я, може звернутися за захистом вищезазначеного права до судів, які входять до системи правосуддя України, а також до третейських судів, до міжнародних судових установ чи організацій (членом або учасником яких є Україна), але після використання всіх наявних національних засобів правового захисту.

Так, фізична особа для вирішення конфлікту щодо порушення права на інформацію про стан свого здоров'я може звернутися до суду як у разі своєї незгоди з результатами адміністративного оскарження, так і безпосередньо з приводу порушеного права (права на інформацію про стан свого здоров'я). В Україні чинним законодавством передбачені певні способи судового захисту прав фізичних осіб. Так, ст. 16 ЦК України надає право кожній фізичній особі звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового права, а також визначає певний перелік способів судового захисту цивільних прав та інтересів. Правосуддя в Україні щодо порушеного немайнового права здійснюється у формі:

– адміністративного судочинства – звернення до суду з метою оскарження рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень (ст. 55 Конституції України);

– цивільного судочинства – звернення до суду з позовом про захист порушених або ж оспорюваних прав та інтересів, а також із метою відшкодування матеріальної та моральної шкоди внаслідок порушення прав фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 16 ЦК України);

– кримінального судочинства – порушення кримінальної справи проти особи, яка своїми діями (бездіяльністю) призвела до скоєння злочину проти життя та здоров'я пацієнта, і притягнення винної особи до кримінальної відповідальності (ст. 115–118 КК України, якщо вбивства умисні; ст. 119 КК України – з необережності; ст. 120 КК України – доведення до самогубства).

Щодо відшкодування моральної шкоди, якої було завдано життю та здоров'ю фізичної особи у зв'язку з порушенням права на інформацію про стан свого здоров'я, то на практиці виникає багато проблем із правильним визначенням суми позову, тобто відсутністю конкретних процедур обрахування такої суми, доказів, які мали б бути обґрунтуванням для визначення суми позову, тощо. Отже, вирішити цю проблему можливо лише вдосконаливши судову практику щодо процедури доказування та відшкодування шкоди, а також розробивши певні рекомендації, в яких би були визначені суми відшкодування.

Так, спеціальна (адміністративна) форма захисту визначена ст. 17 ЦК України – захист цивільних прав та інтересів здійснюється Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 17 ЦК України, захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснює Президент України, який є гарантом



прав і свобод людини та громадянина (ч. 2 ст. 102 Конституції України), а також згідно зі ст. 106 Конституції України має право зупинити дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності та скасовувати акти Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, наділений правом вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

На підставі вищевикладеного можемо зазначити, що захистити право на інформацію про стан свого здоров'я Президент України може лише шляхом зупинення дії актів Кабінету Міністрів України та накладення вето на закони, які неправомірно та всупереч законодавству України обмежують право особи на інформацію про стан свого здоров'я.

Так, спеціальна (адміністративна) форма захисту, на відміну від судової форми захисту цивільних прав, передбачає захист цивільних прав лише у випадках та у спосіб, які встановлені Конституцією України та законами.

Право на оскарження дій посадових осіб державних та громадських органів надано громадянам Конституцією України, а також регулюється Законом України «Про звернення громадян». Так, Закон України «Про звернення громадян» забезпечує громадянам України можливості для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення. Статтею 3 Закону «Про звернення громадян» визначаються види звернень громадян, а саме виділяють пропозицію (зауваження), заяву (клопотання), скаргу. Необхідно також зазначити, що окрім розглянутих видів звернень громадян існує ще один – інформаційний запит.

Запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що є в його володінні. Це роз'яснення визначене ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [14].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про інформацію» з метою гарантування права на інформацію за суб'єктами владних повноважень закріплено обов'язок визначення спеціальних підрозділів або відповідальних осіб, які будуть забезпечувати доступ запитувачів інформації. Інформація про стан свого здоров'я є конфіденційною, тому відповідно до ст. 11 Закону України «Про інформацію» кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом.

Управомочена особа має право оскаржувати до органів вищого рівня відмову і відстрочку задоволення запитів щодо доступу до офіційних документів, надання письмової інформації щодо стану свого здоров'я; оскаржувати протиправні діяння, вчинені державними органами, органами місцевого і регіонального самоврядування та їх посадовими особами. Так, відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, неправомірна відмова особи у наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу.

Право оскарження неправомірних рішень і дій (бездіяльності) як закладів та органів охорони здоров'я, так і безпосередньо їх працівників щодо порушення прав управомоченої особи на інформацію про стан свого здоров'я закріплено у пункті «і» ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Зі скаргою на рішення, дії (бездіяльність) посадових осіб можна звернутись як до адміністрації відповідних лікувальних закладів, так і до районних відділів та обласних управлінь охорони здоров'я при місцевих державних адміністраціях, а також безпосередньо до МОЗ України. Це передбачає оскарження безпосередньо самого рішення, дії (бездіяльності) посадових осіб закладів та органів охорони здоров'я, а у разі, коли вимоги пацієнта не задоволені, оскарження здійснюється до вищого рівня. У цьому разі скарга є не просто «листом», а своєрідним документом, за допомогою якого здійснюється захист своїх прав на інформацію про стан свого здоров'я.

З метою здійснення захисту права на інформацію про стан свого здоров'я шляхом адміністративної форми захисту необхідно знати процедуру оскарження, передбачену Зако-



нами України «Про звернення громадян», «Про інформацію», а також відповідні нормативні акти, які передбачають порядок діяльності, повноваження та обов'язки посадових осіб, закладів і органів у сфері охорони здоров'я [15].

Під час оскарження рішень, дій (бездіяльності) посадових осіб та органів охорони здоров'я необхідно оцінювати доцільність оскарження відповідно до структури цих органів, а саме від нижчого до вищого рівня, оскільки у разі подання скарги до вищого органу нерідко трапляються випадки повернення скарги до органу нижчого рівня з резолюцією розібратись у ситуації «на місці» та в подальшому доповісти вищому органу.

На наш погляд, до способів адміністративного оскарження в Україні можна віднести і звернення до ліцензійно-акредитаційних органів (при вирішенні питання щодо законності діяльності недержавних медичних установ), етичних комітетів (при вирішенні питання щодо недодержання лікарської етики) та страхових медичних організацій.

Вагому роль у розгляді скарг на рішення, дії (бездіяльність) як посадових осіб, так і закладів та органів охорони здоров'я при порушенні ними права на інформацію про стан свого здоров'я відіграють органи поліції та прокуратури. Згідно із Законом України «Про звернення громадян» та Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», вищий нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян і законодавства про охорону здоров'я здійснюють Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори. У випадках, коли уповноважена особа-скаржник вважає за необхідне перевірити на відповідність законодавству рішення, накази, розпорядження посадових осіб; провести розслідування їх дій (бездіяльності) або ж відкрити провадження в установленому законом порядку (дисциплінарне провадження або провадження про адміністративне правопорушення); провести експертизи (судово-медичну, почеркознавчу) або ж отримати роз'яснення від експерта по даному ним висновку, йому доцільно звернутися зі скаргою до прокуратури.

Висновки. Отже у зв'язку з тим, що адміністративна скарга розглядається в межах одного відомства, нерідко працівниками, які не мають правової підготовки та яким доводиться оцінювати професійні здібності своїх колег, вона часто залишається без задоволення, і тому не може визнаватися повною мірою ефективним інструментом притягнення до відповідальності посадової особи. Тому доцільно було би створити незалежний орган для вирішення конфліктів, що виникають під час надання медичної допомоги [16, с. 228]. Саме тому доцільно було би при Міністерстві охорони здоров'я створити певний підрозділ та відповідні підпорядковані йому підрозділи в управліннях охорони здоров'я, до складу яких були б залучені як представники профільного міністерства, так і працівники правозастосовних державних органів, а також представники громадськості, компетентні в питаннях відносин лікарських установ безпосередньо з фізичною особою-пацієнтом. Отже процедура адміністративного оскарження, особливо з питань порушення права на інформацію про стан свого здоров'я, має свої недоліки, так само, як і судова, та потребує вдосконалення.

Також доцільно зазначити, що звернення за захистом права на інформацію про стан свого здоров'я в адміністративному порядку не позбавляє права уповноважену особу у подальшому звернутися до суду за захистом цього ж права.

Список використаних джерел:

1. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Статут, 2001. – 411 с.
2. Илларионова Т.И. Основания внедоговорной ответственности организации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1971.
3. Ромовская З.В. Защита в советском семейном праве. – Львов : Изд-во при Львовском государственном университете Издательского объединения «Вища школа», 1985. – 180 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. – Т. 1. – М. : Юридическая литература, 1981. – 359 с.



5. Шишка Р.Б. Охорона прав інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект : моногр. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 369 с.
6. Гражданское право. Том 1. Учебник : изд. 6-е / под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ТК Велби, 2002. – 776 с.
7. Гражданское право. Учебник : в 2 т. – Т. I : 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : Волтерс Клувер, 2004–2005. – 816 с.
8. Цивільне право України : підруч. / за ред. проф. Бошицького Ю.Л. та проф. Шишки Р.Б. (кер. авт. кол.). Загальна частина. – К. : Ліра-К, 2014. – 760 с. – С. 335.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.
10. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
11. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2005. – № 35–36. – Ст. 446.
12. Обеспечение и защита прав пациента в Российской Федерации / В.Б. Филатов, И.А. Петрова, Е.П. Жилиева / под ред. О.П. Щепина, В.Б. Филатова. – М. : Грантъ, 2003. – 160 с.
13. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар : у 2 ч. – Ч. 1 / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. – К. : Ін Юре. – 2004. – 692 с.
14. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 № 2939-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
15. Natalya Khodeeva, Viktor Bed, Myroslava Bertsyukh, Liudmyla Prypolova, Roksolana Hrechaniuk, Iryna Lasko. (2020). Legal regulation of the right to information about one's health. *Journal of Sys Rev Pharm*, 11(8), 295-300. - Access mode: <http://sysrevpharm.org/full-text/196-1602267714.pdf?1605112521>
16. Сенюта І.Я. Адміністративно-правовий захист прав пацієнтів в Україні // Адміністративне право і процес: шляхи вдосконалення законодавства і практики : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 грудня 2006 р.) ; ред. кол. : О.М. Джужа, В.М. Дзюба, С.Г. Стеценко та ін. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 225–229.

